

Model zaštite gradišćanskih Hrvata

Katarina MILKOVIĆ,

Grad Zagreb, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport

Izvorni znanstveni rad

(primljeno: 25. listopada 2017.)

UDK 343.72/.73(436.3=163.42)

323.15(436.3=163.42)

Rad istražuje okolnosti u kojima danas žive gradišćanski Hrvati u Gradišću, te naglašava važnost povezanosti s matičnom zemljom, kao i nužnost bilateralnih ugovora između matične i domicilne zemlje, te potpore obiju zemalja na svim razinama i u svim oblicima. Nadalje se prikazuje stanje hrvatske manjine u Austriji uz obvezu poštivanja općih međunarodnopravnih instrumenata (Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe, Europska unija i OESS) i razmatra postojanje manjinskog zakonodavstva, postojanje bilateralnih sporazuma o međusobnoj zaštiti manjina, kao i regulacija zastupljenosti u predstavničkim tijelima i tijelima državne uprave, obrazovanje na jeziku i pismu (mreža škola, nastavnici, udžbenici i dr.), službena uporaba jezika i pisma (pred tijelima državne uprave, dvojezični natpisi), informiranje (tiskani i elektronički mediji, radio i TV), TE održavanje kulturnog identiteta (običaji, tradicija, zaštita kulturne baštine).

Gljučne riječi: Gradišćanski Hrvati, Republika Austrija, položaj hrvatske nacionalne manjine, manjinska prava, zaštita nacionalnih manjina

Uvod

Prikazani rad je blago prerađen magistarski rad na temu: »Politika zaštite nacionalnih manjina u Republici Austriji i položaj gradišćanskih Hrvata« obranjen 2012. godine, a koji prikazuje položaj hrvatske nacionalne manjine tj. gradišćanskih Hrvata u Republici Austriji polazeći od postojećih modela zaštite nacionalnih manjina na međunarodnoj i nacionalnoj razini i bilateralnih odnosa koje Republika Austrija ima s Republikom Hrvatskom kao domicilnom zemljom, imajući u vidu da su poštivanje osnovnih ljudskih prava i zaštita prava nacionalnih manjina osnovni čimbenici stabilnosti i demokratskog i socioekonomskog razvoja zemlje.

Gradišćanski Hrvati, manjina koja danas obitava raštrkano u šest kotara Savezne pokrajine Gradišće (Burgenland), od Gijece na sjeveru do Žmara u Novigradskom kotaru, živi su spomenik patnja koje je hrvatski narod proživio tijekom stogodišnjeg hrvatsko-turskog rata od 1493. do 1593. godine. Tijekom tog razdoblja, pred navalama Osmanlija koji su ostavljale za sobom

pustoš i bijedu, hrvatski živalj bježao je samoinicijativno ili organizirano u skupinama iz Like, Pokuplja, Slavonije i drugih dijelova hrvatskoga kraljevstva, o čemu i danas svjedoče sačuvani stari govori i izvorna narječja tih krajeva. Iseljavali su se u nekoliko smjerova, na zapad (u unutarnje austrijske pokrajine, ponajviše u vojvodinu Kranjsku i Štajersku), preko mora u Italiju te ponajviše na sjeverozapad (u zapadnu Ugarsku, Donju Austriju i južnu Moravsku), naseljavajući sigurnija područja koja je prethodno zbog nepovoljnih ekonomskih uvjeta napustio germanski živalj. Danas gradišćanski Hrvati obitavaju u Mađarskoj i Slovačkoj, a najviše u Austriji, nakon mnogo godine bez granica, ujedinjeni u Europi, time i osnaženi u želji da i dalje njeguju svoj jezik i običaj.

Gradišćanski Hrvati u Republici Austriji

Popisi stanovništva provodili su se u Gradišću, baš kao i u većini zemalja, svakih deset godina, ako su prilike dopuštale, a s popisima i procjenama počinju među prvima u ovom dijelu Europe. Prvi popis u Gradišću proveden je u razdoblju od 1784. do 1787. godine, u vrijeme vladavine Josipa II. Tada je zabilježeno 182.279 stanovnika, a samo dvije stotine godina poslije niti 100.000 stanovnika više. Taj tek blagi porast Jelić tumači kao razumljiv s obzirom na specifičnost prostora.¹ Nakon raspada Austro-Ugarske i priključenja Gradišća Austriji, zabilježen je nesiguran rast, čak povremeno pad broja stanovnika. Kao posljedica velikih revolucija, nepovoljnih gospodarskih okolnosti i opće nesigurnosti zabilježen je znatan pad i najmanji broj stanovnika u razdoblju od 1842. do 1844. godine.² Godine 1910., tijekom iseljavanja u tzv. Novi svijet, zabilježena je stagnacija, a nakon Prvoga svjetskog rata broj stanovnika opet se smanjio. Pad broja stanovnika zabilježen je nakon priključenja Zapadne Ugarske Austriji kada dio Mađara odlazi u Mađarsku te 1939. godine kada se zbog ekonomske krize i nakon završetka Drugoga svjetskoga rata dio stanovništva iseljava iz zemlje. Tek nakon Drugoga svjetskoga rata broj stanovnika Gradišća ustaljuje se na otprilike 270.000.

Na teritoriju današnjega Gradišća živjelo je 1880. godine 38.934 Hrvata ili 14,4% ukupne populacije. Trideset godina poslije broj Hrvata bio je još veći, 41.813 (14,3% stanovništva), a dvije godine nakon priključenja Austriji (1923.) bio je najveći, 42.011 (14,7% stanovništva). Prema službenoj statistici, 1923. godine bilo je 5.168 Haca u Niuzaljskom kotaru, 15.611 Poljanaca

¹ Tomislav JELIĆ, *Gradišće: regionalno-geografska analiza naseljenosti*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 1995., 55.

² T. JELIĆ, *Gradišćanski Hrvati u Austriji: analiza hrvatskih naselja u Gradišću*, Koprivnica, Dr. Feletar, 1997., 46.

u Željezanskom i Materštofskom kotaru, 11.448 u Puljanskom kotaru, 9.784 u Bortanskom i Novigradskom kotaru, dakle 42.011 Hrvata. Do 1933. godine broj Hrvata porastao je za 5.334 duše, dakle procjenjuje da ih je 47.345, a pribraja im 15.000 Hrvata u Mađarskoj, na granici Gradišća, 10.000 Hrvata u Beču te 10.000 u Čehoslovačkoj (Slovačka i Moravska) i 10.000 iseljenika u Ameriku; tako dolazi do konačnog broja od svega 86.300 Hrvata.³ Napominje i da Hrvati žive razbacano, u stotinjak sela od kojih neka broje i 3.000 Hrvata, da ih se ponijemčilo (Lackendorf, Edelstadt, Lajtaprodersdorf, Rechnitz, Oggau, Edlitz...) i pomadarilo (17 sela) također stotinjak.

Jelić ističe da su sva sela u Donjoj Austriji ponijemčena (1933. godine od ukupno 57 sela u samo tri govori se hrvatski jezik). Podatke o tridesetim godinama dvadesetoga stoljeća pronalazimo i u pogovoru književnoga djela Ignaca Horvata *Gradišćanke*.⁴

Popis stanovništva 1981. godine kazuje da je od ukupnoga broja stanovnika Gradišća (267.750 osoba) njih 244.493, čak 91,3%, navelo da govore isključivo njemačkim jezikom. 18.648 osoba, dakle njih tek 7%, navelo je da govori hrvatskim jezikom. Oni su tada predstavljali 84,3% Hrvata u Austriji. Iste podatke navode i Ščukanec⁵ i Reiterer.⁶

Popis stanovništva 1991. godine bilježi znatno manje Hrvata (njih samo 3.003) koji se služe hrvatskim jezikom, no pribrojimo li im 16.457 osoba koje navode da se u svakodnevnoj komunikaciji služe i hrvatskim i njemačkim jezikom, dolazimo do 19.460 Hrvata.

Na temelju crkvenih knjiga i spisa Kinda-Berlakovich navodi da u Gradišću živi najmanje 30.000 Hrvata. Osim u Gradišću, gradišćanski Hrvati žive u Beču (15.000), zapadnoj Mađarskoj (8.000-10.000), Slovačkoj (5.000) te Moravskoj (1.000),⁷ a Tyran⁸ procjenjuje da u Gradišću živi 35.000, u Beču 15.000, a u zapadnoj Mađarskoj i Slovačkoj čak 10.000 Hrvata.

³ Mate UJEVIĆ, *Gradišćanski Hrvati*, Zagreb, Hrvatsko književno društvo svetoga Jeronima, 1934., 73.

⁴ Ignac HORVAT, *Gradišćanke*, Zagreb, Hrvatsko književno društvo svetoga Jeronima, 1930., 53.

⁵ Aleksandra ŠČUKANEC, *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*, Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2011., 28.

⁶ Albert F. REITERER, *Zwischen Wohlstand und Identität. Ethnische Minderheiten und Modernisierung: Die Burgenland-Kroaten*, Wien, Verlag der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs (VWGÖ), 1990., 12-13.

⁷ Andrea Zorka KINDA-BERLAKOVICH, »Hrvatski nastavni jezik i dvojezično školstvo gradišćanskih Hrvata u Austriji počevši od godine 1921.«, *Croatia et Slavica Iadertina* 1 (2005) 1, 61-76.

⁸ Barbara PETERSON, »Im Geist der Mehrsprachigkeit: Petar Tyran, burgenländischkroatischer Schriftsteller«, *Zagreber Germanistische Beiträge* 13 (2004) 4, 124.

Područje današnjega Gradišća naseljava pet skupina gradišćanskih Hrvata. Najveće i najsjevernije naselje gradišćanskih Hrvata danas je Pandrof gdje žive Hacı (Heidebewohner).⁹ Najbrojnija su skupina Poljanci u okolici Željznog i kotara Mattersburg.

»Jezgru Hrvatstva« čine Dolinci (Talbewohner) u kotaru Gornja Pulja. U kotaru Borta žive Vlasi (Walachen) u deset manjih naselja (okolica Weidena kraj Rechnitza). Jug Gradišća naseljavaju Štoji. Naselje Rorigljin-Širokani je najmanje naselje,¹⁰ istaknula je Vranješ-Šoljan. Najveći udio Hrvata je u selu Mjenovo (92,9%). Gotovo su sva naselja u kojima obitavaju Hrvati seoskog tipa, osim jednog gradskog (Oberpullendorf) i pet trgovišnih (Pinkovac, Stinjaki, Kalištrof, Vulkaprodřtof i Voriřtan). Godine 1991. u samo 25 naselja Hrvati su činili natpolovičnu većinu (1981. u 32 naselja). Vranješ-Šoljan napominje da je iz popisa stanovništva 2001. godine razvidno da od 265.996 ljudi svega njih 3.856 navodi hrvatski jezik kao materinji jezik, a da je najviše Hrvata u Koljnofu (današnjoj Mađarskoj).

Popisi u Austriji provode se prema načelu tzv. »razgovornog jezika« (njem. *Umgangssprache*), a ne prema načelu nacionalnosti (narodnosti, etničke pripadnosti), stoga je često osporavana njihova točnost.

Tablica koju nalazimo kod Vranješ-Šoljan¹¹ prikazuje podatke za hrvatski kao razgovorni jezik u Gradišću od 1923. do 2001. godine.

Treba naglasiti da je od 17.330 osoba njih 16.334 navelo čak gradišćansko-hrvatski jezik, a njih samo 996 hrvatski jezik kao razgovorni jezik.

Austrijska vlada u izvješću Vijeću Europe iznijela je još 2000. godine podatak da u Gradišću živi 30.000 Hrvata, a da ih je u Beču 12.000.

Ne treba zanemariti brojnost, a niti ulogu gradišćanskih Hrvata u Beču. Pretpostavimo da je od tada njihov broj porastao. Usprkos brojnosti, s obzirom na činjenicu da se članak 7. Državnog ugovora odnosi isključivo na gradišćanske Hrvate u Gradišću, ne i u Beču, baš kao i odredbe Manjinskog školskog zakona, gradišćanski Hrvati u Beču nalaze se u gotovo paradoksalnoj situaciji. Jednako tako ni Zakon o manjinama iz 1976. godine ne odnosi se na gradišćanske Hrvate u Beču, kao ni Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, a indirektna manjinska prava za gradišćanske Hrvate u Beču nalazimo jedino u sklopu ratifikacije Europske povelje o regionalnim i

⁹ Sabine NAGY, *Soziale Integration und Assimilation der Kroaten im Burgenland von der Zeit ihrer Einwanderung bis zur Gegenwart*, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie, Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, 1989., 3.

¹⁰ Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, *Gradišćanski Hrvati: između tradicije i suvremenosti*, Zagreb, Educa, 2005., 153-157.

¹¹ Isto, 154.

Godina popisa	hrvatski	ukupno stanovnika
1923.	42.011	286.179
1934.	40.500	299.447
1951.	30.599	276.136
1961.	28.126	271.001
1971.	24.526	272.119
1981.	18.762	269.771
1991.	19.109	270.880
2001.	17.330	265.996

Tablica 1 — Hrvatski kao razgovorni jezik u Gradišću

manjinskim jezicima (članak 12. st. 1.) kojom se Austrija obvezala da će i izvan gradišćanskohrvatskih sela, ako to opravdava broj stanovnika gradišćanskohrvatskog jezika (dakle, misleći pri tom na Beč) dopustiti, poticati i/ili predviđati odgovarajuće kulturne aktivnosti i ustanove. Navedene činjenice primorale su gradišćanske Hrvate da sami organiziraju »hrvatski život«, pa su tako sami organizirali i nastavu na hrvatskom jeziku jer službene nastave na materinskom jeziku nikada nije ni bilo, dvojezični vrtić »Viverica« te osnuju klub seniora koji nudi niz aktivnosti na hrvatskom jeziku za pripadnike manjine u »trećoj životnoj dobi«. Od iznimne je važnosti Gradišćanski hrvatski centar koji je zaživio kao centar manjinskog kulturnog i političkog djelovanja gradišćanskih Hrvata (pored Željeznog) u Beču, a koji je odavno pokrenuo internetsku stranicu i središnji informacijski portal (www.hrvatskicentar.at), a povezuje gradišćanske Hrvate i iz Beča i iz Gradišća te one u ostalim saveznim pokrajinama, kao i one iz Mađarske i Slovačke. Obrazac organizacije gradišćanskih Hrvata u Beču s vremenom će morati postati obrazac življenja i u Gradišću s obzirom na promijenjene okolnosti. Svakako treba staviti naglasak na privatnu inicijativu i manje se oslanjati na lokalnu zajednicu.

Zaštita ekonomskih, socijalnih, kulturnih i drugih prava hrvatske manjine u Republici Austriji

Zakonom o manjinama predviđeno je utemeljenje posebnih Vijeća manjina ili Narodnih vijeća (njem. *Volksgruppenbeirat*) sa svrhom očuvanja i zastupanja kolektivnih, kulturnih, socijalnih i gospodarskih interesa nacionalnih manjina (članak 3.).

Vijeća su ustrojena temeljem Uredbe Savezne vlade o Narodnim vijećima od 18. siječnja 1977. (Verordnung der Bundesregierung über die Volksgruppenbeiräte). Valja istaknuti da je utemeljenje posebnih Vijeća manjina pred-

videno i člankom 15. Okvirne konvencije Vijeća Europe za zaštitu nacionalnih manjina.¹²

Uporište za Uredbu Savezne vlade o Narodnim vijećima leži u Ustavnom zakonu, Ugovoru iz Saint Germaina-en-Laye, Državnom ugovoru i Zakonu o manjinama.¹³

Vijeća nisu organi manjinske samouprave, već savjetodavna Savezne vlade i saveznih ministara u pitanjima nacionalnih manjina, kao i vlada saveznih pokrajina, i to na izričit zahtjev vlada.

Vijeća mogu i samoinicijativno predlagati Saveznoj vladi (tzv. »Saveznom kancelarstvu«) mjere poboljšanja kvalitete života pripadnika nacionalnih manjina, a prije donošenja pravnih propisa ili općeg planiranja na području političkih mjera, Savezna vlada dužna je saslušati mišljenja Vijeća u za to predviđenim rokovima. Zanimljivo je da nigdje ne stoji u kojoj je mjeri Savezna vlada ili pokrajinska vlada obvezna prihvatiti te prijedloge, što je posebice važno sada s obzirom na to da je još uvijek u tijeku izrada izmjena i dopuna Zakona o manjinama ili tzv. »noveliranje« Zakona.

Uredbom Savezne vlade o Narodnim vijećima predviđeno je da broj članova vijeća priznatih nacionalnih manjina bude razmjern broj njenih deklariranih pripadnika. Sukladno Zakonu o manjinama, članove vijeća imenuje Vijeće ministara Savezne vlade u dogovoru s Glavnim povjerenstvom Saveznog parlamenta, a uz prethodno očitovanje pokrajinske vlade u kojoj dotična manjina živi.

Članak 4. Zakona navodi da se za članove tih vijeća mogu javiti sve udruge koje prema svojem statutu imaju zadaću brinuti se o interesima nacionalne manjine, »općezastupnička« tijela tj. stranke putem kojih je pripadnik manjine izabran na neku političku dužnost te vjerske zajednice, a da za člana Narodnog vijeća mogu biti imenovane osobe od kojih se može očekivati da će se zalagati za interese nacionalne manjine i ciljeve Zakona o manjinama i biti izabrani u Savezni parlament ili osobe koje su izabrane putem »općezastupničkih tijela« na neku dužnost temeljem svoje narodnosne pripadnosti ili pripadaju određenoj nacionalnoj manjini ili su pak predložene od druga koje u svojem statutu imaju zadaću brinuti se o interesima nacionalne manjine ili pak osobe koje predloži crkva ili neka vjerska zajednica. Dostatno je

¹² Tihomir TELIŠMAN, *Ostvarivanje manjinskih prava gradišćanskih Hrvata u Republici Austriji od 1991. do 2001. godine*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, 2002., 16.

¹³ Art. 8. Bundes-Verfassungsetz, B — VG, Art. 66, 67, 68 Staatsvertrag von Saint-Germain-en-Laye, Art 7. Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich — Staatsvertrag von Wien, Gesetz über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich / Volksgruppengesetz, BGBl Nr. 396/1976.

ispuniti dva od navedenih uvjeta za izbor u Vijeće, ali *conditio sine qua non* je pripadnost nekoj od nacionalnih manjina. Hrvatsko narodno vijeće broji 24 člana ili savjetnika (predsjednik, potpredsjednik i 22 člana u sazivu).

Članovi hrvatskoga Vijeća za narodnu grupu su:

- predstavnici iz redova zastupnika, odnosno političkih stranaka
- predstavnik kojeg predlaže biskupija
- predstavnik manjina iz redova društava ili udruga

Dakle, članovi hrvatskog Vijeća za narodnu grupu (tzv. »Narodnosnog vijeća«) predstavnici su iz reda političkih stranaka u austrijskoj zemlji Gradišće, Katoličke crkve i »nadstranačkih« društava i organizacija Gradišćanskih Hrvata:

- 5 članova iz reda Narodne stranke (njem. *Österreichische Volkspartei, ÖVP*)
- 5 članova iz reda Socijaldemokratske stranke (njem. *Sozialdemokratische Partei Österreichs, SPÖ*)
- 2 člana iz reda Katoličke crkve
- 12 članova iz »nadstranačkih« društava i organizacija Gradišćanskih Hrvata

Mandat prethodnom sazivu je istekao, stoga je Savezna vlada uputila poziv za prijedlog novih članova kako bi sljedeći saziv započeo s radom početkom 2018. godine.

Iako su vijeća predviđena temeljem Uredbe Savezne vlade o Narodnim vijećima 1977. godine, hrvatsko Vijeće za narodnu grupu (ili tzv. »Narodnosno vijeće«) prvi put imenovano je tek 3. kolovoza 1993. godine. Gradišćanskohrvatske udruge nisu prihvaćale gore propisani sastav Hrvatskoga vijeća prema kojem jednak broj predstavnika imaju udruge koje legitimno predstavljaju i zastupaju interese Hrvata u Gradišću kao i »tzv. Prezidij političara«, primjerice SPÖ, stranka koja je tijekom popisa stanovništva 1976. godine pozivala Hrvate da zaniječu hrvatski jezik.

Činom ustanovljenja Vijeća formalnopravno omogućen je i ostvaren pristup sredstvima Savezne vlade namijenjenih za kulturne, izdavačke i informativne aktivnosti Vijeća, a Vijeće se u svojem radu bavi i raspodjelom novčanih sredstava koja svake godine Savezna vlada dodjeljuje gradišćanskim Hrvatima iz Državnog proračuna. S obzirom na činjenicu da je djelovanje društava ili udruga ovisno o financijskoj potpori austrijske Savezne vlade upitna je kritičnost djelovanja u radu Vijeća.

Gradišćanski Hrvati nezadovoljni su strukturom, ali i radom hrvatskog Vijeća za narodnu grupu i drže da su predstavnici udruga u Vijeću isključivo radi financijskih sredstava do kojih se putem Vijeća dolazi, te je iz tog razlo-

ga između ostalog predloženo sudjelovanje u odabiru članova u Vijeću, kako bi Narodno vijeće zaista imalo ulogu predstavničkog tijela hrvatske manjine u Austriji.

Očuvanje kulturnog identiteta manjina obuhvaćeno je putem održavanja, razvoja i iskazivanja vlastite kulture, očuvanja i zaštita svojih kulturnih dobara i tradicije, a kroz pravo nacionalnih manjina na samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja zajedničkih interesa.

Gradišćanski Hrvati danas djeluju putem 14 uglavnom kulturnih udruga: — Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću — Željezno utemeljeno je 8. kolovoza 1929. (u Vulkaprodrštofu) i to je najstarija i brojem članova najveća kulturna organizacija. Društvo je organizirano sukladno demokratskim načelima, sjedište Društva je u Željeznom (Eisenstadt) i podijeljeno je na tri regije, odnosno na 30 seoskih organizacija. Cilj društva je očuvanje, osiguranje i jačanje svijesti hrvatske narodne manjine u Gradišću, očuvanje manjinskih prava i zastupanje interesa manjine i njezinih pripadnika pred europskim i drugim međunarodnim forumima s težištem na:

- organizaciju priredaba po selima Gradišća (predavanja, rasprave, koncerti, predstave, folklorni festivali...)
- projekt »Košić« koji okuplja djecu popodne i s kojom se provodi vrijeme u komunikaciji isključivo na hrvatskom jeziku
- organizaciju seminara i jezičnih tečajeva za djecu i mladež u Gradišću, ali i u Hrvatskoj (organizacija hrvatskih kampova za djecu i jezičnih tjedana za djecu)
- izdavanje hrvatskih odnosno dvojezičnih knjiga, CD-ova i videokasete (u suradnji sa Zagreb-filmom objavljeno je pet crtanih filmova te dokumentarni film Jožefa Hartmanna o gradišćanskim Hrvatima)
- organizaciju natjecanja za djecu i mladež (Recital i natjecanje u pjevanju — GRAJAM)
- pomoć tamburaškim sastavima (TANAGH, tamburaški notni arhiv gradišćanskih Hrvata, ustupa materijal na raspolaganje)
- organizaciju hrvatskoga nogometnog kupa
- tisak društvenog lista *Glasiło* (5 puta godišnje, a krajem godine daruju zidni kalendar).

— Hrvatsko štamparsko društvo u Gradišću (HŠTD) — Željezno utemeljeno je 1947. godine i također mu je sjedište u Željeznom. Društvo izdaje tjednik *Hrvatske novine* opsega od 16 do 28 stranica. HŠTD izdaje i barem jednu knjižicu godišnje te *Gradišće kalendar* koji donosi razno štivo, od pripovijedaka do tema koje zaokupljaju mladež. Pos-

- toji velik interes za internetsko izdanje *Hrvatskih novina*, dostupno na hrvatskom i njemačkom jeziku već dan prije izlaska tiskanog izdanja.¹⁴
- Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču (HGKD) utemeljeno je 1934. godine i od samih početaka središte je okupljanja gradišćanskih Hrvata koji žive u tom gradu. U sklopu Društva djeluju: školska sekcija, Dječji vrtić »Viverica« za koji postoji velik interes s obzirom na to da provodi dvojezični program, zbor, seniorska sekcija, sportska i medijska sekcija koja izdaje časopis *Put*.
 - HGKD i Hrvatski akademski klub (HAK) osnovali su u Beču Centar gradišćanskih Hrvata koji djeluje na istoj adresi, u ulici Schwindgasse 14. U prostorijama Centra održavaju se probe i priredbe raznih ansambala.
 - Hrvatski akademski klub (utemeljen je 1948. godine (kao sljednik društva »Kolo«). Okupljajući mlade oko folklor (»Kolo slavuj«) i nizom društvenih događanja želi podići samosvijest Hrvata u Beču. Od 1978. godine HAK svako ljeto u drugom selu organizira »Dan mladine« te na taj način povezuje mlade sa sela s onima u Beču. HAK nekoliko puta godišnje izdaje časopis za politiku i kulturu *Novi Glas*, a u suradnji s partnerima objavio je *Gradišćanskohrvatske glase*, tečaj učenja jezika putem CD-a.
 - Hrvatsko gradišćansko kulturno društvo u Beču i Hrvatski akademski klub u Beču spojeni su u Gradišćanski hrvatski centar (centar manjinskog kulturnog i političkog djelovanja gradišćanskih Hrvata pored Željeznog i u Beču) s ciljem efikasnijeg djelovanja, a imaju dvije zadaće: informirati Hrvatsku narodnu skupštinu u Beču i uspostaviti kontakte s većinskim stanovništvom u Beču te ih informirati o svojem djelovanju i svojim problemima te upoznajući ih s njima namjeravaju steći njihovu naklonost u rješavanju problema, držeći da opstanak hrvatske manjine nije važan samo za pripadnike hrvatske manjine već i za identitet Austrije.¹⁵
 - Hrvatski kulturni i dokumentarni centar — HKDC Željezno i Narodnu visoku školu gradišćanskih Hrvata osnovali su pored ranijeg asimilatorskog »Prezidija socijalističkih mandatarov u hrvatski i mišanojezični seli« socijalisti, a oni s društvom pedagoga ZORA dijele zajednički prostor u Željeznom. Uz dokumentiranje i arhiviranje građe o gradiš-

¹⁴ Zlatka GIELER, *Kulturna društva gradišćanskih Hrvata i suradnja s Republikom Hrvatskom*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, 2002., 39-44.

¹⁵ Manfred ČENAR, »Iz rasprave o stanju hrvatske manjine u Austriji«, *Glasnik foruma hrvatskih manjina* 1 (1996) 1, 19.

- ćanskim Hrvatima, djelatnost je HKDC-a tiskanje hrvatskih i dvojezičnih knjiga i časopisa, te udžbenika. HKDC je prikupio i objavio kuhinjske recepte sela Gradišća i objavio ih u šest svezaka.
- Narodna visoka škola gradišćanskih Hrvata (HNVŠ) nudi različite tečajeve, a djeluje kao izdavač ili suizdavač knjiga za učenje jezika i drugih publikacija. Prikupila je i objavila narodne pjesme sela Gradišća, te objavila knjigu Zorke Kinda-Berlakovich pod nazivom *Dvojezično školstvo gradišćanskih Hrvata u prijeratnom i poslijeratnom razdoblju*.
 - Društvo za obrazovanje gradišćanskih Hrvata (DOGH) ima sjedište u Trajštofu, bavi se sličnom djelatnošću kao i Narodna visoka škola gradišćanskih Hrvata (HNVŠ), ali raspolaže s manje sredstava, stoga organizira tek tečajeve jezika, tambure i plesa.
 - Znanstveni institut gradišćanskih Hrvata (ZIGH) sa sjedištem u Željeznom objavljuje znanstvena istraživanja, ponekad i u suradnji s institucijama u Hrvatskoj. U izdanju ZIGH-a objavljena je *Književnost gradišćanskih Hrvata* Nikole Benčića, a 2003. godine izdana je i *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*.¹⁶
 - ZORA je društvo gradišćanskih učitelja i pedagoga iz Željeznog koje izdaje časopis za djecu pod nazivom *Moj mali mini multi*, koji je za djecu besplatan, a u školama se njime služe učitelji, a koji se tiska i na romskom jeziku.
 - Hrvatski kulturni centar KUGA (Kulturna zadruga) djeluje u Velikom Borištofu, a okuplja Hrvate srednjeg Gradišća i njemačke sugrađane jer različitim aktivnostima žele njegovati duh hrvatske manjine i potaknuti na razumijevanje među ljudima. KUGA održava tečajeve plesa i pjevanja, te priprema i izvodi dvojezične predstave.
 - Panonski institut (PAIN) sa sjedištem u Pinkovcu ima za cilj povezati Hrvate iz Austrije i Mađarske s Nijemcima i Mađarima. Organiziraju predavanja s težištem na južno Gradišće i svake godine izdaju barem jednu trojezičnu knjigu.

Uz navedena društva djeluju i brojna tamburaška društva i folklorne skupine, oko 18 zborova i desetak kazališnih skupina. Treba spomenuti i djelovanje Hrvatske sekcije pastoralnog ureda Dijeceze Željezno koja izdaje *Crikveni glasnik*, te Prezidij socijalističkih mandatarata (Prezidij) i Djelatnu zajednicu hrvatskih komunalnih političara (DZ) kao političke organizacije koje uglavnom organiziraju priredbe za zastupnike, ali i za zainteresirane.

¹⁶ Z. GIELER, *Kulturna društva gradišćanskih Hrvata i suradnja s Republikom Hrvatskom*, 39-44.

Većina društava gradišćanskih Hrvata nastala je u razdoblju od donošenja austrijskog Zakona o narodnim manjinama 1976. godine do konstituiranja Vijeća, što zbog stvarne potrebe za novim organizacijama, što zbog mogućnosti dodjele namjenskih proračunskih sredstava, kao i političkih interesa Narodne stranke (njem. *Österreichische Volkspartei, ÖVP*) i Socijaldemokratske stranke (njem. *Sozialdemokratische Partei Österreichs, SP*) da preko određenih starih, te novih društava utječu na aktivnosti gradišćanskih Hrvata.

U tom kontekstu socijaldemokrati su odustali od svoje ranije otvorene asimilatorske politike, te danas provode tzv. »politiku integracije i multikulture«, nastojeći na taj način što je više moguće ublažiti politički pritisak gradišćanskih Hrvata u zahtjevima za ostvarenje zapisanih manjinskih prava.

U tu svrhu oni su, pored ranijeg asimilatorskog Prezidija socijalističkih mandatarov u hrvatski i mišanojezični seli utemeljili Hrvatski kulturni dokumentarni centar i Narodnu visoku školu gradišćanskih Hrvata, te se posebno zalagali za konstituiranje hrvatskog Vijeća u skladu s vladajućom politikom austrijskih socijalista.¹⁷

Otvaranjem Gradišćansko hrvatskog centra u Beču postupno slabi uloga Hrvatskoga kulturnog društva u Gradišću (HKD) i manjinsko kulturno i političko djelovanje gradišćanskih Hrvata premješta se iz Željeznog u Beč. Koliko će taj proces trajati ovisit će o službenoj austrijskoj vlasti, a možda još više o hrvatskoj politici prema gradišćanskim Hrvatima.

Što se medija pak tiče, države potpisnice *Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima* obvezale su se da će za govornike tih jezika na teritoriju na kojem su ti jezici u uporabi osigurati osnivanje barem jedne radio-postaje ili jednog TV kanala na regionalnom ili manjinskom jeziku, te je istaknuta i obveza pomoći u izobrazbi novinara i drugih zaposlenih u mediji koji govore regionalne ili manjinske jezike.

Instrument CEL-ja za zaštitu manjinskih prava (engl. *The Instrument for the Protection of Minority Rights, CED*) sadrži odredbe prema kojima manjinama treba zajamčiti pravo služenja medijima na vlastitom jeziku, a Okvirna konvencija Vijeća Europe za zaštitu nacionalnih manjina (engl. *The Framework Convention for the Protection of National Minorities, FCNM*) isto tako jasno kaže da pripadnici manjina imaju pravo »na svoje mišljenje i na primanje i širenje informacija i ideja na jeziku manjine, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice«.

Nacionalne manjine kao sudionici društvenih i političkih procesa pokušavaju senzibilizirati javnost vezano uz zaštitu svojih prava i probleme

¹⁷ T. TELIŠMAN, »Poredbena raščlamba položaja gradišćanskih Hrvata u Austriji i Hrvata u Mađarskoj«, *Zbornik diplomatske akademije* 2 (1997) 1, 297.

na koje kao manjina nailaze, što iziskuje dobru suradnju s državnim medijima jer je jako važno kakve poruke mediji odašilju o manjinama i na koji način izvještavaju o njihovim aktivnostima s obzirom na činjenicu da većina građana kontakt s nacionalnim manjinama i njihovom problematikom ostvaruje uglavnom putem medija, a mediji su ti koji stvaraju okruženje u kojem se donose odluke u svim segmentima, uključujući i u odnosu na manjine, ističe Tatalović.¹⁸

Pokretanje vlastitih medija, koji su zbog toga što su namijenjeni prvenstveno pripadnicima manjine ograničenih mogućnosti, također je veoma važno u djelovanju svake manjine.

Tatalović napominje i da je uloga medija kudikamo naglašenija u državama koje su nakon višegodišnje isključenosti i zatiranja medijskih sloboda suočene s demokratskim izazovima.

Malović pak napominje da je senzibiliziranje medija za izvještavanje o različitostima, a poglavito o manjinama, svjetska novinarska tema broj jedan te da se mediji ocjenjuju prema tome kako izvještavaju o različitostima jer svijet ocjenjuje stupanj demokracije između ostaloga i po tome kakav je položaj i status manjina, a snaga i zrelost većine procjenjuje se prema poštovanju manjina.¹⁹

U suvremenom društvenom životu svake manjine, radijski i TV programi na manjinskom jeziku zauzimaju posebno mjesto. Gradišćanski Hrvati od 2. travnja 1989. godine (od 45. obljetnice potpisivanja Državnog ugovora) mogu pratiti redovite dnevne TV emisije iz studija ORF-a u Željeznom na hrvatskom jeziku (kao i na slovenskom i mađarskom), ali nisu zadovoljni trajanjem i rasporedom emitiranja navedenih emisija (u prvoj godini emitiranja emisija je trajala 20 minuta, a od 1. siječnja 1990. godine traje 30 minuta), te se zalažu za njihovo produljenje.

Isto tako, gradišćanskohrvatski jezik čuje se tijekom emitiranja četverojezičnog (njemački, gradišćanskohrvatski, mađarski ili romski) magazina »Servus Szia Zdravo Del tuha« koji se prikazuje dva puta mjesečno.

Od 1947. godine u gradišćanskom zemaljskom studiju ORF-a djeluje hrvatska redakcija koja priprema 47 minuta dnevnog radioprograma na hrvatskom jeziku, a radioprograme na hrvatskom jeziku možemo pratiti i na privatnoj radiopostaji MORA u Srednjem Gradišću, te u emisijama »Živo srebro«, »Širom barom«, »Plava rasa«, »Rub i sredina« te »Kulturni tjedan«.

¹⁸ Siniša TATALOVIĆ, »Pravo na medije«, *Javnost i manjine*, Stojan Obradović, ur., Split, Stina, 2004., 7-17.

¹⁹ Stjepan MALOVIĆ, »Profesionalizmom do boljeg medijskog tretiranja manjina«, *Javnost i manjine*, Stojan Obradović, ur., Split, Stina, 2004., 18-24.

Što se pak tiskovina tiče, gradišćanskohrvatska društva tiskaju više novina i glasila kao što su primjerice *Hrvatske novine* (Hrvatsko štamparsko društvo Željezno) i *Crikveni glasnik* (Hrvatska pastoralna sekcija biskupije Željezno).

Periodično, četiri puta godišnje izlaze i *Hrvatsko glasilo* (Hrvatsko kulturno društvo), *Dvotočka* (Hrvatsko kulturno društvo), tri puta godišnje izlazi *Naša budućnost* (hrvatska pastoralna sekcija biskupije Željezno), šest puta godišnje *Put* (HGKD iz Beča), jednom mjesečno *Novi glas* (HAK iz Beča), *Panonski list* (Panonski institut Pinkovac), te *Multi* (Hrvatski kulturni i dokumentarni centar-HKDC Željezno).

Središnje mjesto među novinama zauzimaju svakako *Hrvatske novine*, glasilo Hrvatskog štamparskog društva, koje od 1910. godine izlazi kao tjednik, u čak nekoliko tisuća primjeraka.

Navedene televizijske i radijske emisije vođene su isključivo na jeziku hrvatske manjine, baš kao što se i tiskovine tiskaju na gradišćanskohrvatskom jeziku. Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, čiji je cilj zaštita i promoviranje manjinskih jezika, manjinski (ili regionalni) jezik definira kao »jezik koji se tradicionalno rabi na području određenog državnog teritorija od strane državljana te države koji sačinjavaju grupu brojčano manju od ostatka državnog stanovništva, odnosno jezik koji se razlikuje od službenih jezika te države«. Treba istaknuti da je gradišćanskohrvatski jezik uvršten u UNESCO-ov *Atlas ugroženih svjetskih jezika* i da se prema stupnju ugroženosti nalazi na trećem mjestu, te da se smatra »nedvojbeno ugroženim jezikom« (engl. *definitely endangered language*), što znači da djeca više kod kuće ne uče gradišćanskohrvatski kao materinski jezik. U *Atlasu* se navodi da u Austriji danas postoji 64 gradišćanskohrvatska naselja, a da se broj govornika gradišćanskohrvatskoga jezika kreće od 27.000 do 33.000 govornika. No, taj se broj ne odnosi samo na gradišćanske Hrvate u Austriji, već i u Mađarskoj i Slovačkoj.

Što se pak školstva tiče, a vezano uz gore istaknuto izumiranje jezika, moramo zamijetiti nezadovoljstvo trenutačnim stanjem u odnosu na razdoblja u ranijoj povijesti školstava, a koje pak možemo sagledati kroz pet razdoblja.

Početak tzv. »prvog razdoblja« smatra se 1921. godina kad je Gradišće pripojeno Austriji, a potrajalo je do 1937. godine. U tom su razdoblju gradišćanski Hrvati bili prisiljeni što je brže moguće ovladati njemačkim jezikom. Godine 1937. donesen je Školski zakon (njem. *Burgenländisches Schulgesetz*) koji je narod prozvao i »Manjinskim školskim zakonom«, a kojim je uporaba nastavnoga jezika regulirana na sljedeći način:

- ako je u školskoj općini više od 70% stanovništva pripadalo nekoj manjini, tada je nastavni jezik bio jezik manjine;
- ako je nacionalnoj manjini pripadalo 30-70% stanovništva, nastava se trebala odvijati dvojezično;
- ako je manjina imala manje od 30% pripadnika, nastavni jezik bio njemački, a manjinski jezik mogao se podučavati kao izborni predmet.

Tzv. »drugo razdoblje« obuhvaća vrijeme nacionalsocijalizma u Austriji, kad je vršen pritisak na općine kako bi stanovništvo odabralo za nastavni jezik njemački jezik, veliki broj hrvatskih učitelja premješten je u njemačke škole, a na njihova su mjesta došli jednojezični njemački učitelji.

Tzv. »treće razdoblje« počinje završetkom Drugog svjetskog rata, a završava 1962. godine. U tom razdoblju broj gradišćanskih Hrvata se smanjivao, u mnogim školama koje su prije rata bile dvojezične nastava se održavala samo na njemačkome jeziku, povećao se broj »glavnih« jednojezičnih škola (za djecu od 10 do 14 godina) koje su slovile kao bolje, pa su roditelji mahom upisivali djecu u te škole, stoga je poznavanje materinskog jezika kod djece oslabilo.

Tzv. »četvrto razdoblje« koje traje od 1962. do 1994. godine u znaku je Školskoga zakona iz 1962. godine (njem. *Schulgesetzwerk*) i obilježilo ga je ukidanje škola koje nije pohađao »dovoljan broj učenika« bez prethodne konzultacije roditelja, te se sljedećih dvadesetak godina zatvorilo čak jedanaest dvojezičnih osnovnih škola.

»Peto razdoblje« počelo je 1994. godine donošenjem Manjinskog školskog zakona za Gradišće, što je i posljednja zakonska promjena o dvojezičnoj nastavi.

U odnosu na zakone iz 1937. i 1962. godine došlo je do dvaju važnih promjena, a to znači da roditelji mogu ispisati dijete iz hrvatske nastave, ali dijete može ostati u dvojezičnoj školi; a druga je promjena mogućnost otvaranja dvojezičnih razreda u svakoj školi u cijeloj Austriji, ali ni taj Zakon ne dopušta dvojezične glavne škole. Valja istaknuti da je u školskoj godini 2003./2004. u Gradišću bilo 29 osnovnih škola s dvojezičnim programima, ali nijedna škola ne djeluje isključivo na hrvatskom jeziku. Danas se pak postavlja pitanje jesu li škole u kojima se nastava odvija isključivo na hrvatskom jeziku uopće poželjne s obzirom na težnju današnjice k višejezičnosti, a ne segregaciji.²⁰

²⁰ A. ŠČUKANEC, *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*, 28.

Manjinsko školstvo gradišćanskim Hrvatima (baš kao i ostalim pripadnicima manjina, pa i Slovencima) ustavno pravo na nastavu na vlastitom jeziku jamči sljedećim odredbama:

- Članak 19. Ustavnog zakona o općim pravima državljana
- Članak 68. Stavak 1. Državnog ugovora iz Sainta Germaina
- Članak 7. Državnog ugovora iz Beča
- Članak 1. Zakona o manjinskoj nastavi u Gradišću iz 1994. godine, BGBI, br. 641
- Državna smjernica o zaštiti autohtonih etničkih skupina (dakle, i gradišćanskih Hrvata) koja je stupila na snagu 1. kolovoza 2001. godine, a kojom se određuje da jezik, kulturu i baštinu autohtonih etničkih skupina valja poštivati, očuvati i poticati.

Iz Državne smjernice nije moguće izvoditi neka subjektivna prava pripadnika manjina i ona služi isključivo kao interpretacijsko načelo na području manjinskih prava.

Promatrajući zastupljenost hrvatskog jezika u gradišćanskim školama Nagy zamjećuje drastičan pad zastupljenosti hrvatskoga jezika.²¹ Ona je 1921. godine bila 17,18% ,1931. godine 14,86%, a 1983. godine svega 4,97%. Na temelju svojeg istraživanja Kinda-Berlakovich zaključuje da se u poratnom razdoblju do osamdesetih godina dvadesetog stoljeća provodila »potajna germanizacija dvojezičnih škola«. Kinda-Berlakovich drži nadalje i da »današnji način provođenja dvojezične nastave zapravo ne može jamčiti harmoničan dvojezičan i bikulturalan odgoj i izobrazbu«, te da su nedostaci primjetni i u glavnim i u srednjim školama, a kao iznimku navodi dvojezičnu gimnaziju u Borti i glavnu školu u Velikom Borištofu.²² Ne treba izostaviti ni Gimnaziju u Željeznom koja djeluje pod paskom Biskupije (*Gymnasium der Diözese Eisenstadt*). U ostalim se srednjim, općim i višim obrtničkim školama hrvatski, ako je to uopće slučaj, nudi tek u obliku posebnog nastavnog predmeta. Treba napomenuti i da pri Zemaljskoj školskoj upravi Savezne pokrajine Gradišće djeluje nadzorništvo za hrvatski jezik u školama (njem. *Landesschulrat für Burgenland*).

Što se pak visokog školstva tiče, treba spomenuti djelovanje Pedagoške visoke škole (njem. *Pädagogische Hochschule Burgenland*) pod upravom Savezne pokrajine Gradišće u kojoj se nude tečajevi hrvatskog jezika, ali se ne drži nastava na hrvatskom jeziku, te Visoku narodnu školu Gradišća u

²¹ S. NAGY, *Soziale Integration und Assimilation der Kroaten im Burgenland von der Zeit ihrer Einwanderung bis zur Gegenwart*, 76.

²² A. Z. KINDA-BERLAKOVICH, »Hrvatski nastavni jezik i dvojezično školstvo gradišćanskih Hrvata u Austriji počevši od godine 1921.«, 70-73.

sklopu koje djeluje Hrvatska narodna visoka škola (njem. *Volksschule der Burgenländischen Kroaten*).

Predškolski odgoj u Austriji u nadležnosti je saveznih pokrajina. U Saveznoj pokrajini Gradišće usvojena je 2007. godine »Uredba zemaljske Vlade o načinu i obujmu uporabe manjinskih jezika i zapošljavanju pomoćnog pedagoškog osoblja u dječjim vrtićima ili pomoćnog pedagoškog osoblja u jezično miješanim vrtićima« (*Verordnung der Burgenländischen Landesregierung vom 30. Jänner 2007. betreffend Art und Ausmass der Verwendung der Volksgruppensprachen in die Einstellung von Assistentzkindergartenpädagoginnen oder Assistentzkindergartenpädagogen in gemischtsprachigen Kinderbetreuungseinrichtungen StF, LGBl, br. 13/2007*).

Nedugo potom uslijedio je »Zakon o skrbi za djecu u Gradišću« (njem. *Gesetz vom 30. Oktober 2008 über die Kinderbetreuung im Burgenland, Burgenländisches Kinderbildungs- und Betreuungsgesetz 2009, Bgld. KBBG 2009*) koji Člankom 7. određuje da se u 32 općine u Gradišću uz njemački jezik u vrtiće može uvesti i hrvatski jezik kao dodatni jezik, ukoliko pri upisu u vrtić to zahtijeva 25% roditelja. U takvim skupinama poduka hrvatskog jezika mora biti najmanje 12 sati tjedno, što znači najmanje 1 sat na dan i u takvoj skupini mora biti zaposlen najmanje jedan pedagog koji dokazano mora poznavati manjinski, odnosno hrvatski jezik. Ako u vrtiću nije zaposlena osoba koja poznaje materinski jezik, ustanova je dužna osposobiti zaposlenika koji je u roku od dvije godine dužan steći dokaz o poznavanju hrvatskog jezika. Zakon pritom ne propisuje tko može izdati svjedodžbu o poznavanju hrvatskoga jezika niti odrediti potrebnu razinu poznavanja jezika. Zakon važi i za vrtiće u vlasništvu Savezne pokrajine Gradišće, kao i za privatne vrtiće.

Spomenimo i da Hrvatsko kulturno društvo od školske godine 2008./2009. u sedam mjesta u Gradišću provodi i sufinancira projekt Dječjeg vrtića »Košić«, u poslijepodnevnim satima na hrvatskom jeziku.

Dakle, iako Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina jamči pripadnicima nacionalnih manjina učenje na vlastitom jeziku, nema niti jedne jednojezične škole, a Hrvati mogu pohađati dvojezične škole u kojima je hrvatski ili nastavni ili izborni predmet.

Ovdje isto tako treba istaknuti važnost inicijative Hrvatskog svjetskog kongresa Austrije i Hrvatskog centra iz Beča kojoj su se pridružile sve tamošnje hrvatske organizacije, a koja se pokazuje iznimno zanimljivom u svjetlu očuvanja i razvitka hrvatskog jezika u Europskoj uniji. Riječ je naime o nacrtu projekta Hrvatskoga dvojezičnog školskog sustava za Beč koji predlažu gradišćanski Hrvati, suglasivši se prethodno s našim mlađim migrantskim skupinama diljem Austrije. Naime, i inicijativu za samostalno učenje hrvatskoga jezika pokrenuo je Hrvatski svjetski kongres Austrije, navodeći kako u Aus-

triji raste broj govornika hrvatskog jezika, te da se prema anketama čak 131.307 osoba izjasnilo da im je materinski jezik hrvatski. Hrvatska zajednica u Austriji jest brojčano ojačala posljednjih dvadesetak godina kada su se autohtonoj hrvatskoj manjini tj. gradišćanskim Hrvatima pridružile nove skupine pripadnika suvremenih migracija, potaknutih ratnom kataklizmom, te tranzicijskim rasulom postsocijalističkih gospodarstava na jugoistoku Europe, osobito u Republici Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini.

Veleposlanstvo RH u Austriji pozorno prati inicijative, inicirajući i samo brojne skupove (stručni skup na temu Hrvatski je naš izbor — nastava materinskog jezika kao sastavnog dijela austrijskoga obrazovnog sustava) tijekom kojih stručnjaci za jezik, predstavnici hrvatskih i austrijskih ministarstava zajedno s rukovodstvima naših udruga u Austriji, kompetentno raspravljaju o potrebi uvođenja alternativnog modela učenja hrvatskoga jezika u austrijskim školama jer su do sada hrvatska djeca pri austrijskim školama, uz starosjedilački gradišćanskohrvatski, mogla tek pohađati tripartitnu nastavu zajedničkoga bosanskog-hrvatskog-srpskog jezika (njem. *Bosnisch-Kroatisch-Serbisch*, BKS).

Takva tripartitna varijanta neprihvatljiva za dio roditelja koji žele nastavu na hrvatskom, kao posebnom jeziku. Unatoč toj činjenici u sustavu nepostojećega BKS-jezika okupljeno je 11.000 polaznika, u Beču primjerice 7.000 učenika. Prema nekim istraživanjima, nastava na BKS-jeziku održava se u 145 od ukupno 600 škola u Beču.²³

Povjerenstvo neovisnih stručnjaka u svom je izvješću Vijeću Europe još 2009. godine izrazilo nezadovoljstvo činjenicom da Austrija samo djelomično ispunjava svoju obvezu prema »Okvirnoj konvenciji« i požurilo vlasti da poduzmu mjere kojima će se osigurati bitan dio obrazovanja u osnovnim školama na gradišćanskom jeziku u svim dvojezičnim školama.

Zaključak

Činjenica je da gradišćanski Hrvati stotinama godina obitavaju izmješteni iz matičnog naroda i da su u ne baš jednostavnim i poticajnim povijesnim, socijalnim i političkim prilikama i u složenom okruženju uspjeli očuvati, te s koljena na koljeno, s generacije na generaciju prenijeti hrvatski duh i tradiciju, pa i jezik i običaje »stare domovine«.

Većina gradišćanskih Hrvata, gradišćanski Hrvati Austrije, zapadne Mađarske i Slovačke našla se u ujedinjenoj Europi znatno prije matičnog naroda (Republika Hrvatska tek od 1. srpnja 2013. godine), te nakon osamdeset-

²³ »Obrazovna inicijativa«, Globalna Hrvatska, http://www.mundimitar.it/matica/matica_2012/matica_2012_5.htm. Pristup ostvaren 25. 10. 2017.

tak godina ponovno čine jednu geografsku i povijesnu cjelinu i već gotovo dvadesetak godina grade kulturološko jedinstvo povezivanjem i osnaživanjem zajedničkih institucija u opravdanoj bojazni da će rušenje granica i globalizacija dodatno osnažiti asimilaciju i u konačnici dovesti do gubitka narodnosne individualnosti gradišćanskih Hrvata. Važno je istaknuti da određenu sumnju nalazimo u činjenici da Hrvati više ne njeguju suživot u tzv. »višegeneracijskim obiteljima«, u seoskom okruženju, već žive disperzirano i u manjim obiteljima koje ionako iz brojnih razloga međusobno ne govore svakodnevno gradišćanskohrvatskim jezikom. U napuštanju takvih obrazaca i uslijed pojačanog trenda globalizacije i integracije, opravdana je bojazan od germanizacije i asimilacije, tj. nestanka hrvatske manjinske skupine, sa svim njezinim obilježjima.

S obzirom na sve ranije spomenuto, čini se da je bojazan od potpune asimilacije neopravdana jer je iznimno rijetka, ali se opravdanom čini bojazan od akulturacije, procesa u kojem skupine koreliraju, ali manjinska skupina pritom poprimi značajke većinske, a većinska samo postaje prijemljivija na prihvaćanje različitosti.

Potporu očuvanju manjinskih prava, kako individualnih (osnovno obrazovanje na hrvatskom jeziku, hrvatski jezik kao službeni jezik i ravnopravnost u kulturnim, upravnim i pravosudnim ustanovama), tako i kolektivnih (topografski natpisi, srednjoškolsko obrazovanje), te svojoj opstojnosti u Gradišću gradišćanski Hrvati imaju u cijelom spektru međunarodnih instrumenata donesenih na međunarodnoj razini (od instrumenata Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe, Europske unije do dokumenata OEES-a) kojima su manjine zaštićene jer ti instrumenti obvezuju državu većinskoga naroda na stvaranje poticajnog okruženja i potrebnih uvjeta koji će manjine štiti- ti od asimilacijskih procesa, pa sve do zakona (od onih ustavne razine, pa do saveznih zakona s ustavnim odredbama i zemaljskih zakona te uredbama) donesenih na nacionalnoj razini.

Katarina Milković

A model of protection for Burgenland Croats

The paper explores the circumstances in which Burgenland Croats live today and emphasizes the importance of ties to the country of origin, as well as the need for bilateral agreements between the old country and the new country, as well as the support of both the new country and the old country on all levels and in all forms. Additionally, the paper shows the state of the Croatian minority in Austria with respect to the general international legal instruments (the United Nations, the Council of Europe, the European Union and the OEES). It also considers the existence of

minority legislation, bilateral agreements on mutual protection of minorities, as well as the regulation of representation in representative bodies and state administrative bodies, education in both spoken and written native language (school network, teachers, schoolbooks etc.), the official use of the minority language and script (before state administrative bodies and the use of bilingual signs), the conveying of information via different media (printed and electronic media, radio and TV) and the preservation of cultural identity (mores, traditions, the protection of cultural inheritance).

Keywords: *Burgenland Croats, the Republic of Austria, position of Croatian national minority, minority rights, protection of national minorities*